

СРЕЩУ РЕВИЗИОНИЗМА В ЕСТЕТИКАТА

Едва ли има момент от обществения живот след Втората световна война, през който реакционните сили да не са се противопоставяли на напредъка в социалистическите страни. Мирното състезание, както се казва на политически език, на двата огромни, противобореци се свята — светът на мира и социализма и на капитализма и войната — се нарушава непрекъснато. Противосоциалистическата пропаганда бе особено злостна по време и след унгарските събития. С особена ревност се нападат социалистическата култура и социалистическото изкуство. С тези нападки, естествена и закономерна проява на оня дух на разложение, който господствува сред някои среди на духовния живот в капиталистическите страни, се борят най-видните представители на съвременната реалистична литература. Естествено, ние не очакваме признаване на нашата култура и обич към нашата литература от страна на „меценатите“, „ценителите“ и „покровителите“ на изкуството, които се подвизават на Запад. Разбираме добре, че, претърпели политическо поражение в Унгария, те дият ревани на друга плоскост — културния живот. Наши съюзници на Запад са ония творци, чието дело, велико и плодотворно, се подхранва от близостта до народа и от реалистичната традиция.

Не може обаче да не отбележим, че някои нездравни разбирания проличаха и сред културните среди в социалистическите страни. Необходимо след XX конгрес на КПСС преценяване на идеологическите ни оръжия и уточняване на някои от принципите на социалистическата естетика се придружи от вредно, повърхностно и лекомислено отричане на онова велико и ново, което създава нашия живот и което е в тясна зависимост от съцината на нашата действителност. Явиха се не само смели отрицатели на явните и прикрити прегрешения и на различните видове забегски. Прозвучаха и разни несигурни гласове, гласове, които отрекоха изобщо постиженията на социалистическото изкуство в Съветския съюз, у нас и в другите народнодемократични страни. Такива прояви имаше може би най-малко в нашата страна. Те покълнаха тук-там не толкова сред писателите, колкото сред оная „литературна“ младеж, която, откъсната от живота, от целите и задачите на времето, носи плакардата на безидейната и безползната, зле разбрана „интимна“ поезия. У нас проникнаха витийските и нездравни изказвания, представени като истина от последна инстанция в някои народнодемократични страни. Тези изказвания не са израз на едно по-широко разбиране на социалистическия реализъм, не са трезво отношение към проблемите, трезва самопреценка, а представляват наивно и анархистично отхвърляне на всичко създадено в продължение на десетилетия.

В какъв кръг се въртят „идеите“, застъпени от посочените „революционери“ и отрицатели на създаденото през годините на народнодемократичната власт? От какъв характер са критиките, свързани с култа към личността? Обикновено привържениците на „новите идеи“ заявяват, че те не отричат марксистическата идеология, че е необходимо да се отстоява истинското марксистическо мислене по въпросите на изкуството и културата. Те твърдят, че социалистическото развитие е оправдано от историята, че то израства от противоречията на миналото и води напред през борби, трудности и победи. Но според тях през последните петнадесет години истинското марксистическо гледище върху историческия процес е отстъпило мястото си на „прагматическото разбиране“, което оправдава съществуващото и го смята за необходимо, докато научната преценка би трябвало да бъде всякога критична. Според тях преобладаващото в нашата действителност днес са не положителните, а отрицателните явления. С други думи, те приемат общата идея за социализма, но отхвърлят реалните пътища за осъществяването ѝ. На тях им се привижда в идеална светлина бъдещия свят на щастие и хармонията, но не им се иска да минат през трудностите на строителството, през изпитанията на всекидневие, през борбата за създаването на новото общество. Тези възгледи по своята същност твърде много напомнят идеите за така наречения „национален комунизъм“, макар и нещата да са поставени тук на друга плоскост. Наред с основателното отричане на неправилните методи на ръководство, възникнали в миналото, посочените теоретици отричат днешния ден, боят се на дело от сегашните задачи. А по същество това означава отричане на марксизма, отказ от истинското изграждане на социалистическото общество, ревизионизъм.

Как се изразиха тия възгледи в областта на изкуството и на художествената литература? И тук на пръв поглед като че ли се касае за правилни гледища. Посочените привърженици на отвлечения, на нереалния социализъм се обявиха за възпитателната роля на литературата. Но литературата според тях не може да измени обществената действителност. Тези, според тях, които мислят, че литературата е в състояние да влияе върху историческия процес и върху напредъка на обществото, тези, които мислят, че тя може да тласка напред мисълта и духовността на човека, са „направо казано идеалисти“. Всякакви призови, отправени чрез литературата, чрез образите на литературата за изменението на действителността, са само „заклинания“ и „литургични формули“. Не е трудно да се долови тук едно отричане по същество на действителната роля на литературата, един откъс не само от съвременното, правдиво и идейно творчество, но и от литературата на миналото, която се е градила в борба с насилието и потисничеството, в борба за свободата и справедливостта.

Според посочените теоретици главната вина за възникването на бледа, сива литература, която механично и натуралистично пресъздава процесите в живота, без да открива противоречията в него, която „панигерично“ и „оптимистично“ разкроява действителността, носи методът на социалистическия реализъм. Първото осъдително изопачаване на гледището на класиците-марксиста, според Антони Слонимски, било станало на конгреса на съветските писатели през 1936 година. „Тогава — твърди той — опирайки се на лекомислените мнения на Горки, използвайки неговия писателски авторитет, Жданов създаде тезисите на социалистическия реализъм и раздаде този прецизен инструмент за унищожаване на изкуството...“ (Изказване на сесията на Съвета за културата и изкуството през 1956 г. във Вар-

шава). Винаги се стоварва в действителност върху един художествен метод, който е отклонение от социалистическия реализъм и няма нищо общо с онова богато и пълнокръвно възсздаване на живота, взет в настъпателното му развитие и с противоречията му, което се изисква от социалистическия реализъм. Този метод нито предполага, нито налага да се премълчават противоречията в живота, да се пишат творби, които разпалват и разкрасяват действителността, да се създава изкуство, което се отказва да бъде съвест и разум на революцията и на историческия напредък. Само тенденциозното гледище върху социалистическия реализъм, най-мекото казано, може да стигне до твърдения като посочените, твърдения, които стесняват изкуствено базата и възможностите на метода — за да го отрекат.

Искането да се започне всичко наново и от самото начало, без да се използват постиженията, без да се гради върху създаденото вече, без да се разширява сегашната основа на литературата, която не е скъсала връзката си с народа, с идеята за историческия напредък и с Партията, е искане типично ревизионистично не само по отношение на изкуството и литературата, а и по отношение на марксизма изобщо, каквито и да са твърденията и декларациите на авторите на „новите теории“.

Не случайно острието бе насочено именно срещу социалистическия реализъм, не случайно апологетите на „новите идеи“ се обявиха за „свободата на творчеството“ — но не свободата, при която художникът по вътрешна необходимост, съзнателно служи на големите идеи на времето, не свободата в смисъл на отърсване от закостенелите схеми и догми, а „свободата“ на анархистичното мислене, на изкуството без посоки и цели, на изкуството, което служи само на индивида и забравя за народа. Няма предварително прието изкуство — твърдят някои от тези теоретици — няма изкуство с едно направление. Творческата мисъл и художествената обективна истина ще бъдат разпознати в действителната им стойност едва след години. Умните критици и дейците на културата, казват те, не бива да се намесват в творческия процес — те трябва само да изчакват развитието и след време да обсъдят кои художествени идеи са били правилни. В действителност тези гледища твърде много напомнят онази фалшива демокрация, която дава простор на субективизма, а стеснява и ограничава създаването на едно красиво изкуство, богато със своите истини и идеи.

Не случайно тук-там се обадиха и някои гласове срещу връзката между социалистическия реализъм и критическия реализъм, т. е. между съвременното изкуство и здравето, демократичното и реалистичното изкуство на миналото. Заговори се и за по-внимателно отношение към модернизма, за „значението“ на модернистичното изкуство.

Каквито и да са причините, предизвикали острата реакция срещу слабостите на съвременната ни литература, ние не можем да приемем крайностите, до които се стига, тенденцията да се виждат само грешките, несполуките и петната, а да се премълчава ценното и положителното. Не се съмняваме, че в самите народнодемократични страни, в които получиха простор посочените нездрави гледища, израз може би на справедлив и основателен стремеж да се преодолеят грешките и недостатъците на миналото, съществуват здрави сили, трезвомислящи писатели, които ще дадат отпор на неправилните схващания и ще насочат своите усилия към правилното разрешаване на трудните и сложни въпроси на художественото творчество. Наш дълг е да помогнем в това общо дело, доколкото можем, като погледнем открито и смело грешките и недостатъците си и като разкритикуваме отрицателните прояви у нас, колкото и малко да са те. Наш дълг е също

да помогнем на оная част от младите и начеващите поети и писатели, които в оправдания си стремеж да създадат богато и разнообразно творчество се наклоняват често пъти към повърхностната поезия, поезия бледа, откъсната от живота.

Правилното поставяне на въпросите изисква веднага да кажем, че борбата с ревизионистичните идеи, с тенденциите да бъде отклонена литературата ни от своя път на развитие, като народна, демократична и реалистична литература, не означава отказ от свободното обсъждане на проблемите, от обмяната на мнения и дискусии. Така схващаме ние и оная широка принципна постановка, която получиха творческите въпроси на конгреса на художниците и на конгреса на композиторите в СССР. Ние съзнаваме, че както у нас, така и в другите социалистически страни, наред с истинните положения са натрупани и много неистини, че художественото творчество предполага всякога развитие на идеите, на възгледите, на схващанията за изкуството, изисква непрекъснато вникване в сложността на литературния процес. За създаването на богата, хуманистична и действена литература са необходими и новост на съдържанието, и идейна избистреност, и още нещо — специфични естетически търсения. Нужно е писателят да гори от желание да каже нещо ново, като следва ония възможности, които се крият в дарованието му. Всяко подценяване на специфичните художествени диференци означава да се унищожат в зародиш онова ново и хубаво, което се създава и което трябва да се създаде при социализма в областта на литературата.

Нашето литературоведение е задължено от времето ни да воюва както срещу нездравите естетически гледища, така и срещу недостатъците на художественото творчество. Отпорът на демагогските гласове, които идват от Запад, трябва да се осъществява не само с полемика, необходима впрочем, а и с непрекъснатото укрепване на естетическите ни позиции, с разширяването сферата на естетическите ни познания, с преодоляването на псевдомарксизма и на вулгаризацията, нанесли немалко поражения на нашата литература. Мъдростта на марксистическото ни знание, на марксистическото ни разбиране за нещата — освободено от всякакви формули, догми и тесногърдни изисквания — трябва да се прояви тъкмо тук с цялата си сила.